

ILLUSTRASJON: KNUT LØVÅS, KNUTLVAS@GMAIL.COM

SAKPROSA

Klima og historie. Utvalgte essayer

Dipesh Chakrabarty

Oversatt av Anders Dunker

Cappelen Damm 2026,126 sider

ANMELDELSE

I ødeleggelsen av planeten utgjør menneskearten et felles «vi», mener Dipesh Chakrabarty.

Dystre utsikter

Når man blar gjennom lista over utgivelser i «Cappelens upopulære skrifter», er det fristende å stille det velkjente spørsmålet: Er det bare europeere som kan tenke? Av nærmere hundre nye utgivelser kan forfattere utafor USA/Europa telles på ei hand.

Det er derfor all grunn til å hilse et tekstutvalg fra Dipesh Chakrabarty, med indisk bakgrunn og tilknytning til University of Chicago, velkommen. Hans første arbeider på 1980-tallet tilhørte skolen som kalles «historie nedenfra», med arbeiderklasse og bønder i India som tema. Ved inngangen til vårt århundre fulgte han opp med et nøkkelverk innafor postkolonial tenkning, der han så det som sin oppgave å «provinsialisere» Europa. Det var et oppgjør med eurosentriske forestillinger om en universell utviklingsmodell for land som befant seg på historiens venteværelse.

Tidlig i vårt eget århundre beveget Chakrabarty seg videre etter å ha opplevd flom, tørke, skogbranner, global oppvarming og tap av biologisk mangfold på nært hold. Han blei raskt en forgrunnsfigur i kampen for å oppheve det skarpe skillet mellom humanistiske fag og naturvitenskap. Bare slik kunne menneskehetens korte historie knyttes sammen med en planetarisk «dyphistorie», der det også var plass til flora og fauna. Det naturlige utgangspunktet for det foreliggende utvalget av kjernetekster er klassikeren «Historiens klima: Fire teser» (2009), mens de nyeste bidragene hentes fra boka «Many worlds, one planet» (2023). Et betydelig tidsspenn gjør det lettere å få grep om både sentrale hovedlinjer, faglig bredde og kontroverser med tidligere meningsfeller. I sine essayer fristes Chakrabarty dessuten til å rette blikket inn i framtida, der utsiktene er dystre så lenge mange tror på menneskets herredømme over naturen og har illusjoner om at masseforbruk, utslipp av klimagasser, befolkningsvekst og rovdrift på ikke-fornybare ressurser kan fortsette til evig tid.

Sjøl om «klima» er et nøkkelord, har Chakrabarty gjennomgående et perspektiv som sprenger alle faglige grenser. Når han slutter seg til geologer som ønsker å få anerkjent «antropocen» som betegnelse på den epoken vi nå lever i, er det fordi menneskeskapte endringer har satt spor som på mange områder er irreversible og ødelegger hele vårt planetariske livsgrunnlag. Han er sjølsagt klar over at ulikheter i utslipp av CO_2, ressursplyndring og økologisk sårbarhet gjør at ikke alle bærer det samme ansvaret. Det gjelder både innad i de enkelte land og mellom det globale Nord og det globale Sør. Når han likevel velger å tale om et «vi», er det fordi *Homo sapiens* i dag ikke bare er en biologisk art, men også en geologisk aktør. Både postkolonialistiske og økomarxistisk tenkere oppfatter dette som en slags abstrakt universalisme, og legger mer vekt på kolonialisme og vestlig industrikapitalisme som forklaringer. De foreslår at vår epoke heller bør hete «capitalocen» enn «antropocen». Til dette svarer Chakrabarty at de geofysiske endringene går mye lenger tilbake i historien, og at de vil leve videre sjøl om kapitalismen tar slutt.

Med sin interesse for tverrfaglige tilnærminger og nyskapende teorier krever Chakrabarty mye av sine lesere, men det hjelper godt at han gir oss et forbilledlig klart og oppdatert forord. Sjøl om Tony Sandset og John Ødemark beskjedent kaller sitt bidrag for 'Etterord', bør det med sine 20 sider i virkeligheten være obligatorisk lesning i forkant. De både forklarer begreper og gir ei klargjørende innføring i Chakrabartys arbeider og internasjonale betydning. Det er også et fortrinn at Anders Dunker er så fortrolig med forfatteren at han leverer ei oversetting i et tilgjengelig fagspråk.

Til dere som avgjør hvem som skal få den prestisjefylte Holberg-prisen i år: Her er det bare å lese «Klima og historie». Kanskje vil det også rette opp ubalansen mellom vestlige og ikke-vestlige prisvinnere.

Tore Linné Eriksen

bokmagasinet@klassekampen.no

Knuts kviss

Knut Nærum spør hver lørdag, mest om bok.

1. Et brettspill, en effekt, en slags kappe som katolske geistlige tidligere gikk med om vinteren, og nesten navnet på en restaurantkjede. Hvilket ord?
2. Hva heter bokserien av forfatter Bjørn F. Rørvik og tegner Per Dybvig hvor man finner titler som «Vaffelfisken», «Griseposten» og «Tutomaten»?
3. I denne italienske byen ble Mussolinis fascistparti FIC grunnlagt i 1919. Det er også her børsen – Borsa Italiano – holder til. Hva heter byen?
4. Hva for en heltemodig gruppe utgjøres av Ben, Johnny, Reed og Sue?
5. I hvilket musikkstykke finner man disse tekstlinjene: «Gud styrke deg hvor du i verden går! / Gud glede deg hvis du for hans fotskammel står!»?
6. Hva for et land grenser til Myanmar, Kina, Vietnam, Kambodsja og Thailand?
7. Et forlag grunnlagt av Arbeiderpartiet i 1933, og en Arendalsbasert avis som ble utgitt 1906–1982 (med pause under andre verdenskrig) heter det samme. Hva?
8. En amerikansk forfatter har siden 1992 skrevet 33 kriminalromaner – hvorav mange er oversatt til norsk – om kommisær Guido Brunetti, som løser saker i Venezia. Hva heter hun?
9. Hva slags dyr forekommer som – blant andre – artene blomster-, kirsebær- og rød krystall-? Til hjelp: De tilhører ordenen Decapoda.
10. Og nå – kulturell dannelse fra 90-tallet: Hvilken Teenage Mutant Ninja Turtle mangler her: Leonardo, Donatello, Raphael, (…)?
11. Tre ord fra en sanglek har gitt tittelen til både en tobinds roman av Marge Piercy, en krim av Sverre Knutsen og en krim av May Lis Ruus. Hva er ordene?
12. Hvilken av disse er ikke den norske tittelen på en film av Alfred Hitchcock? «Farlig reisefølge», «Mannen som visste alt», «Ring politiet!», «Sol midt på natten», «Tyv fanger tyv».

Brett langs stiplet linje for å skjule svarene.

1. Domino. Kjeden: «Domino's». Ikke brukt i spørsmålsordlyden: «Dum i no'», et fast innslag i NRKs underholdningsmagasin «Endelig fredag» i 1993. Sånt husker jeg, men ikke familiens bursdager.
2. Reven og grisungen.
3. Milano.
4. Fantastic Four / Fantastiske Fire. Kjente fra tegneserier og film. Dette er et navn gruppa selv valgte, litt som om den kaka selv skulle kalle seg Verdens beste. Sånt skal vel strengt tatt være opp til oss andre å avgjøre.
5. 'Solveigs sang'. Fra «Peer Gynt». Grieg skrev låta, men teksten sto i Ibsens stykke.
6. Laos.
7. Tiden. Eldre sørlendinger vil huske nidverset «Tiden, den driven, det står, 'kje no' i den» – antakelig borgerlig propaganda.
8. Donna Leon.
9. Reker. Som jeg kan ha nevnt: Hvis de hadde holdt til på land, og kravlet under steiner, ville vi ikke vært ikke kine på å spise dem.
10. Michelangelo.
11. Fare fare krigsmann. Forfatterne opererer riktignok med hver sin tegnsetting, men det må da være lov.
12. «Sol midt på natten», så klart, siden alle rette svar denne uka begynner med tonene i skalaen, i stigende rekkefølge – do re mi osv. Originaltitler for øvrig: «Strangers on a Train», «The 39 Steps», «Dial M for Murder», «To Catch a Thief».

11–12 poeng: Absolutt gehør.

7–10 poeng: Finstemt.

4–6 poeng: Du traff tonen.

0–3 poeng: Småsurt.